

građevina s poligonalnim svetištem, s bočnim kapelama i visokim zvonikom uz pročelje. Veliku iluzionističku kompoziciju »Uznesenje Marijino« slikao je 1752. F. Jelovšek (loše restaurirana 1885). U crkvi se od mnogobrojnih umjetnina iz XVIII. st. ističu oltari iz 1735, dar biskupa J. Branjuga, propovjedaonica, dar N. Terihaja (umro 1750), gl. oltar iz 1752. te oltarne slike V. Metzingera iz 1734–35. U baroknome samostanu četverokutne osnove (1712–21) s unutrašnjim dvorištem (zdenac iz 1717) ima baroknih slika, posuda, pokaznica iz doba rokoka i bogata knjižnica s knjigama XVI–XIX. st. U Anindolu je barokna kapela Sv. Ane s baroknim oltarima, a poviše nje kapela Sv. Jurja (uklesana godina 1622; namještaj nestao za II. svj. r.). — Stara opatija Sv. Helene, koja se spominje od 1277, porušena je oko 1785. U kapeli na Gradišću (Sv. Filip i Jakov, spominje se 1622) nalaze se oltari iz 1652. i 1753, bakreni kotlić iz Hamora (1825) i misal s venec. bakrorezima (1666). Na groblju su spomenici Ivanu Perkovicu (I. Rendić, 1875) i Franu Hrčiću (V. Radauš), a na grobnici Gabrić lik Kristov (F. Ivanščaka). Muzej grada Samobora, osn. 1949, ima arheol., etnol., kulturnopov. i umj. zbirku predmeta iz samoborskoga kraja.

LIT.: G. Szabo, SG. — V. Noršić, Franjevački samostan u Samoboru, VjZA, 1929, str. 106–140. — I. Sudnik, Samobor, Samobor 1938. — A. Schneider, Popisivanje, Ljetopis JAZU, 1939, 51, str. 168–180. — V. Noršić, Samobor-grad, Samobor 1942. — Samobor 1242–1942, Zagreb 1943. — L. Dobronić, Kovane rešetke na arhitektonskim spomenicima sjeverne Hrvatske, Arhitektura, 1953, 4, str. 44. — Z. Vinski, Zlatni prsten nađen u Samoboru i nakit arhitektonskog tipa u VI. i VII. stoljeću, Tkalčićev zbornik, I, Zagreb 1955. — T. Stahuljak i O. Klobočar, Pečnjaci starih gradova Susjedgrada i Samobora, Tkalčićev zbornik, I, Zagreb 1955; II, Zagreb 1958. — L. Dobronić, Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba, Zagreb 1971. — A. Horvat, Između gotike i baroka, Zagreb 1975. — Lj. Gašparović, O aktivnosti Ivana Komersteina u Hrvatskoj, Peristil, 18–19, 1975–1976. — M. Brunović, Samobor, Ljubljana (s. a.). — Horvat—Matejčić—Prijatelj, Barok. A. Ht.

SAMOSTAN, zgrada ili sklop zgrada u kojoj žive redovnici u zajednici po pravilima svojega reda. S arhit. gledišta samostan je složena građevna cjelina koja zadovoljava potrebe smještaja ljudi i dobara, te obavljanja različitih djelatnosti (fizičkih i duhovnih) na određenu prostor.

Premda imaju mnoge zajedničke značajke, samostani su različito arhit. oblikovani ovisno o posebnoj svrsi i zadaći reda, odnosno načinu života redovnika. Veličina crkve zavisi od broja redovnika, ali i od gospodarske moći samostana i, ukoliko postoji, od darežljivosti donatora. Veličina i oblik ostalih dijelova samostanskoga sklopa zavisi od broja redovnika i od vrste djelatnosti kojom se zajednica bavi. Ako je poljodjelstvo glavno zanimanje redovnika, prevladavati će gospodarski prostori, drugdje će glavno mjesto zauzimati kulturni prostori (skriptorij, knjižnica), negdje pak,

SAMOBOR, unutrašnjost franjevačke crkve Sv. Marije

napose ako je samostan na frekventnoj prometnici, društveni (hospicij). U prizemnome dijelu samostana, blizu ulaza, smještene su obično prostorije za posjetioce i za zajedničke čine redovnika (molitva, rad, blagovanje), a na katu dormitorij koji je u starijim razdobljima zajednički, a poslije u pojedinačnim ćelijama, te skriptorij i knjižnica.

Samostani, kao relativno velik građevni zahvat, imaju uvijek jak utjecaj na prostorno oblikovanje sredine u kojoj nastaju, kao i na kulturu stanovanja i na gospodarstvo. Premda se grade u općim okvirima graditeljstva svojega doba, često se upravo iz samostana šire nove stilske težnje i značajke. Tako su benediktinci glavni širitelji romanike, cisterciti rane gotike, franjevci i dominikanci zrele gotike i renesanse, dok će isusovci i pavlini biti glavni nositelji baroka.

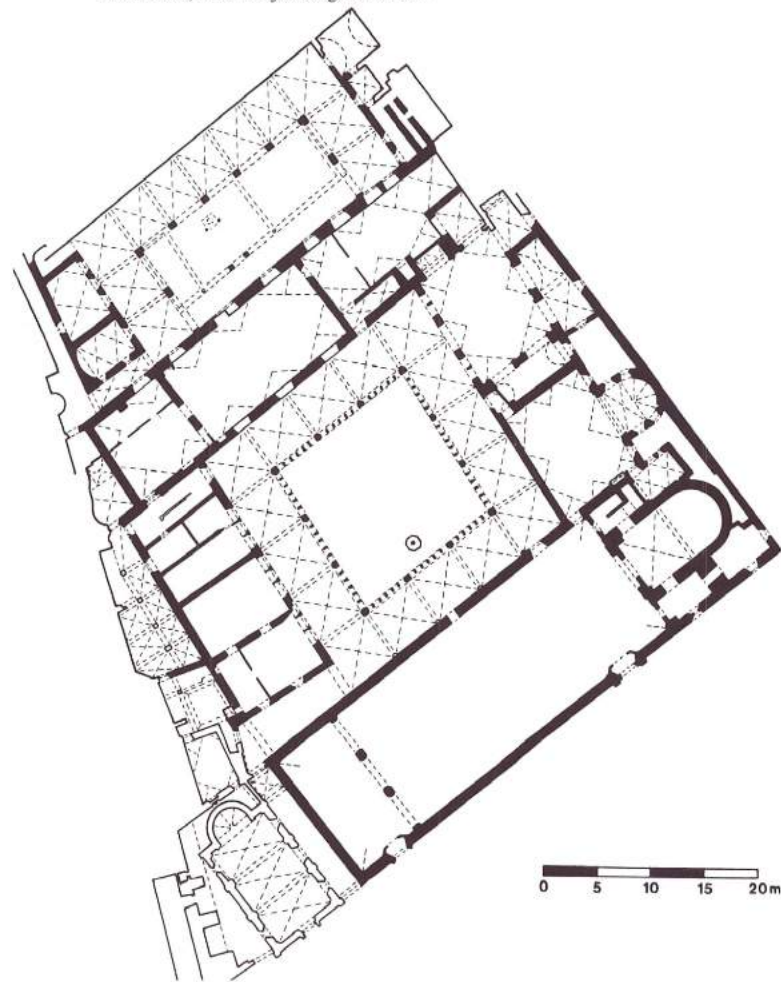
U doba ranoga i razvijenoga feudalizma (benediktinci) prevladava oblik samostana gdje se manje arhit. mase (stambene i gospodarske zgrade) kružno ili zrakasto smještaju oko jednoga većeg volumena (crkve sa zvonikom). Poslije se s jačanjem gradova i komunalnoga života pojavljuje novi, klaustrarski tip samostana, gdje se oko jedne »prazne« jezgre, klaustra, u pravokutnu prstenu nižu četiri relativno ravnopravna arhit. volumena. Gl. su nositelji toga tipa samostana najprije cisterciti, a potom u gradovima franjevci i dominikanci. U oba se tipa nalaze više ili manje zasebne arhit. jedinice koje su međusobno povezane zatvorenim (hodnici) ili poluzatvorenim (trijemovi) prostorima. Prvi se tip gotovo redovito nalazi osamljen u krajoliku, na velikim zemljišnim posjedima, dok drugi tip prevlada u gradovima, premda su i takvi samostani često uklopljeni u krajolike, ali u blizini naselja.

U zrelome sr. vijeku pojavljuje se još jedan, kombinirani tip samostana — kartuzija, gdje svaki redovnik unutar velikoga samostanskoga kompleksa ima vlastitu nastambu s vrtom. Te nastambe stoje u nizovima, a među sobom su povezane trijemovima ili hodnicima.

Premda se iz jednoga pisma Sv. Jeronima doznaje da je već poč. V. st. na našim otocima bilo više samostana i »velik broj« redovnika, teško je u nas govoriti o samostanskoj arhitekturi prije XI. st. Mali broj starijih samostana očuvan je tek djelomično u temeljima: *Majsan* pred Orebićima, *Stipanska* na Šolti, *Sepen* kraj Omišlja na Krku i *Betika* kraj Pule. Ti su samostani pripadali prvome valu redovništva na našoj obali a podizali su ih romanski redovnici. S pojavom benediktinaca ponovno počinje gradnja samostana; najstariji je samostan u *Rižinicama* u Solinu, sagrađen za vrijeme kneza Trpimira 852.

S pojavom franjevaca i dominikanaca u XIII–XV. st. nastaje treće plodno razdoblje u gradnji samostana. U S krajevima Hrvatske u tome razdoblju samostane grade viteški redovi i pavlini. U XVII. st. glavni su nositelji samostanske gradnje isusovci. Velik broj samostana u Slavoniji i

SAMOBOR, tlocrt franjevačkoga samostana

0 5 10 15 20m